

trobadoresca també presenta algun antic rastre el verb *viular*: «un jogar que mui ben cantar sabia, / e mui mellor *violar*», *Cantigas* d'Alf. X, 8.37.

El caràcter onomatopèic pot recolzar fermament en una observació de Diez: l'oc. ant. *viular* també significava 'tocar un instrument de vent' (separant-se, doncs, del mot germànic i de les altres llengües de la nostra família); com ho veiem per un dels marçials sirventesos de Bertran de Born: «il sonet que fan li jogar, / que *viulan*, de trap en tenta, / trompas e corns e gralles clar» (Raynouard, *Choix* iv, 167): car recordem que *jogar* en oc. és qualsevol mena de música.

I és oportú a propòsit d'això recordar-se, com fa Gysling (*Mundart des Anzasca-Tals*, *ARom.* XIII, 1928, 151), que Val Anzasca *viulà*, Antrona *viulà*, Roergue *ioulà*, Illd. *vijoulà* designen «lo sgambettare d'un neonato» i «il saltellare delle vacche, punte dalle mosche». Hi afegeix que el caràcter imitatiu salta a la vista en el cas de Pierrecourt *vyōnè* «faire entendre un bruit siffilant», Chameroy *vyōné* «faire une musique dés-agrèable», Voisey *vyōnè*, Menoux *vyōnā* «faire de la mauvaise musique», Rougemont *vyūnā*, Dole *vionner* «bruire (la toupie qui tourne)» (Juret, *ZRPh.* xxxviii, 179).

L'etimologia onomatopèica i occitana ens hauria deixat sense dubtes, si no quedés el grup de les formes germàniques amb una -d- entre la i i la u, no manques d'algun suport en certes dades del baix llatí i del sard; cert que són formes rares i en baix llatí es troba generalment *viola*, manifestament manllevat del romànic. Tanmateix hi ha un *vidula* 'violí' en un Constantí l'Àfrica (nascut a Cartago en el S. xi, i que visqué en el Sud d'Itàlia) i *vitula* en l'anglo-francès Jeffrey de Vinsauf (fi del S. xii, forma recollida després pels lexicògrafs Ugutio i Joan de Jànuia, ço que ja no impressiona, essent de segona mà). Despatxar-ho dient, com Spitzer, que són llatinitzacions «capritxoses» del mot occità, és massa fort, sobretot perquè estan reforçades per unes formes sardes: campid. *bí-dulas*, *vidulas*, Fonni i Barbàgia *vidulas* «zampogne» (MLWagner, *Litbl.* xl, 327).²

Tot això, però, es pot mirar, sense gens d'inversemblança, com una altra creació onomatopèica paral·lela, a base dels fonemes fricatiu f- i ð- que reflecteixen bé el so del violí. Creació en contrapunt amb la romànica, però distinta, i sense lligam genètic (de mare o de filla); que cap al Sud d'Itàlia hi vagi haver alguna cosa d'això, i que allí s'encreués amb la v- del mot romànic, tampoc no ha de fer escrúpol (Constantí i sard; Vinsauf fa poc efecte, no escrivint en una llengua viva, sinó en el llenguatge internacional dels *clerici vagantes*). I així com així fóra desencaminat tornar per això a pensar en VITULARI, puix que hi ha el pas barrat inexorablement per la fonètica.³

DERIV.: *Violer* 'tocador de viola' [OPou, supra].²⁵ *Violet* tarrag.: sembla haver-hi comparació de la caixa del violí amb la dels travessers i amb les cordes. *Violi* [Lacav.]; per als sentits tècnics, veg. *BDC* xii, 32 (nàutic), xix, 63 (adoberia);⁴ *violinista* [Belv.]; *violínada*; *violinaire*; *violinejar*; *violinet* [Lab.]; *violiner*.⁶⁰

Violínos. *Violó* [Lab.] (ja oc. S. xiii, supra); *violoncel* [1868, *SLitCosta*], pres de l'it. *violoncello* [1729, i s'ha dit que allí el mot apareix esporàdicament ja en el S. xiv]; *violoncellista* (recordem que Pau Casals nasqué el 1876, i ja tenia fama mundial el 1899): sens dubte calcat de l'it., on *violino* està ben documentat en el S. xvi, i sembla existir ja en el xv, si bé l'instrument degué ser modificat en el següent (cf. Prati).

¹ Puix que dóna dos *viula* consecutius (238.6, 7), un d'ells ha de ser el verb, i rima amb una llista d'onze mots ben coneguts, com *manxiula* (*mansiula*), la major part verbs (*siula*, *piula* etc.): i acompanyat d'altres formes inequívocament verbals: *viuli* rimant amb *siuli*, *piuli* i *miuli* (1077); i *viulà*, perfet, en una llarga llista de perfets en à (§ 15). — ² Per això Wagner, tot abstenint-se d'opinar sobre el problema de *viola/viula*, va insistir (RFgn. LXIX, 254-5) que el sd. *vidulas* és antic, aplicant-li l'opinió de Fryklund, que seria el nom de VITULA deessa de la Victòria, «aplicat secundàriament a l'instrument». No es pot pendre seriosament aquesta idea, que, sense justificació històrica, ni fonamentació semàntica, s'ha de posar en el sac de les «etimologies anecdòtiques». — ³ No hi valdrien acrobatismes fonètics: sí, -r'l- es canvia en -gl- en francès (passant per -h-): SPATULA > *épaule*. Però justament la forma en -gl- és occitana (on aquest canvi fonètic no existeix) i no pas francesa. Ni pensar en un manlleu del fr. per part de l'oc., entre moltes raons perquè el francès més antic encara deia *espalhe* o *espadle*. — ⁴ Dubtosa l'existència de l'acc. § 5 d'AlcM 'prevaricació profitosa d'un magnat'; als poderosos que duen la «batura» sí que els diuen «violins» (són els violins de l'orquestra): «a l'Ajuntament els *violins* són En Tal i En Tal». En l'estil i pensament bandarra de l'obra decadent de Sagarra es dóna com un axioma que l'home públic que no roba és perquè no en sap prou, i per tant es presenten com a identificats els «violins» amb els robatoris (construcció amb *de* com *el savi d'en Pere, el miserable d'---*). Però ¿es troba una acc. així fora d'aquest llibre repugnant?

Violaci, -àcies, V. *viola* i *Violació*, V. *violent Violada*, V. *viola* i *Violador*, *violament*, V. *violent Violari*, V. *viola* i i ii i *violent*

VIOLARI, 'pensió vitalícia, cens que es deixa a benefici d'algú per durar mentre visqui', del b. ll. català (i aragonès) *violariu*, d'origen incert, possiblement derivat de *VIOLA* i. □ 1.ª doc.: cat.: c. 1280; b. ll. *violarium* 1289, i en variants des de 963.

En català es documenta des dels *CostTort.*, ed. OI., p. 227, i un testament mall. de 1280, *DAG.* (la trad. de les ordinations llatines de Templers de 1204, *TemplH.* 543, és de fi de segle); veg. molta documentació dels Ss. xiv-xv en AlcM, i amb alguna dita moderna i una expressió metafòrica en JoMartorell. En tot cas no és un mot format pel català (com ho prova la terminació -ari i la documentació més abundant i antiga en baix llatí), si bé és sempre el de Cat. i Corona d'Aragó;